

Egyház és média — szövetség a bonum communé-ra?

EGON KAPELLARI

1936-ban született. 1981 óta a Gurk—Klagenfurti Egyházmegye püspöke. Az előadás a UCIP nemzetközi konferenciáján hangzott el Bledben (Szlovénia), 1996. szeptember 26-án.

A pápa üzenete

II. János Pál pápa első ausztriai látogatásakor, 1983 szeptemberében tette közzé igen nagyhatású felhívását, mely az egyház és média szövetségére buzdít. A pápa akkor a bécsi Hofburgban a tudomány, a művészet és a publicisztika számos képviselője előtt az ember és világa iránti közös felelősségvállalásról szólt. A média képviselőihez címzett, külön erre vonatkozó felhívása a beszéde végén hangzott el, a következőképpen:

„Most pedig Önökhöz fordulok, akik publicistaként fontos szolgálatot tesznek az embereknek: közvetítenek a média segítségével. Köszönöm Önöknek, hogy nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy az egyház szava látogatásom napjaiban is oly sok embert elérhetett.

Azon számtalan ember nevében, akik várják és igénylik az Önök szolgálatát, kérem Önöket: építsék a hidakat kitartoán a legtávolabbi partok között és a határok felett. Az Önök országa különleges lehetőségeket kínál ehhez. Ne csak kérlelhetetlen diagnosztizáló szemmel tekintsenek az emberre és a társadalomra, hanem reménnyel is, érzékenyen a lehetséges pozitív változásokra. Tegyék lehetővé a jó számára, hogy legalább ugyanolyan izgalmasan jelenhessen meg, mint a sajnálatos. És mutassák meg a rosszban az azzal együttjáró jót is.”

Végül a pápa összegzőképpen az egész hallgatósághoz fordult, és így szólt: „Íme az ember!« E szavakkal foglalom össze az Önökhöz, tudósokhoz, művészekhez és publicistákhoz intézett töredékes üzenetemet. Mindig lássák és hallják meg őt: a remélő, szerető, szorongó, szenvedő és vérző embert. Legyenek szószólói, óvják világát: ezt a szép, veszélyben forgó Földet. Mindez egybeesik az egyház törekvésével, amely állhatatosan arra tekint, akiről Pilátus azt mondta: »Ecce homo«, »Íme, az ember!« Jézus Krisztus — Isten és az ember fia — az út a teljes emberség felé. Ő a cél is. Sokaknak adassék meg, hogy őt újból felismerjék — Önök által is.”

Ez a pápai üzenet — legalábbis rövid távon — szokatlanul erős visszhangra talált. Gerd Bacher, az Osztrák Rádió általános intendánsa a pápának az újságírókhoz intézett szavait írásban közzétette. Persze hamar visszatért minden a rádiónál és a televíziónál a régi kerékvágásba, a régi napirendhez, amelyet elsősorban az a cél határoz meg, hogy szórakoztasson és maximálja a saját

piaci részesedését. A pápa felhívásai inkább zavaróan hatottak.

Az egyház lényegéből adódóan nem önmagáért van, hanem Istenért és az emberért. Amikor a pápa 1978 szeptemberében, pontifikátusa első prédikációjának végén felkiáltott: „Aiutate il Papa!” — „Segítsetek a pápának!”, akkor ez egyrészt minden katolikus felszólítása volt az egyházon belüli szolidaritásra. Másrészt viszont felhívás volt az emberek, az egész emberiség szolgálatában nyújtandó segítségre, amit az egyház az Isten szolgálatától elválaszthatatlannak tart. A pápa ezért — négy elődjével egyetemben — nemcsak fáradhatatlan misszionáriusként, a keresztény hit követeként működött, hanem a „*bonum commune*” szószó-lójaként is, az ember védelmezőjeként, legyen akár megszületett vagy még meg nem született, egészséges vagy fogyatékos, keresztény vagy más vallású, vagy vallásos meggyőződés nélküli.

A jó hatalma és tehetetlensége

A világban lévő jó többnyire nagyon sérülékeny. Védelemre van szüksége. Védelmet az tud nyújtani, aki hatalmas. Az egyháznak — az ember, a „*bonum commune*” szószó-lójaként — ezért szabad, sőt kell törekednie az ilyen hatalmasokkal való együttműködésre. A hatalom nem egyértelmű fogalom, hanem inkább paradoxon. Joggal beszélünk a „kiszolgáltatottak hatalmáról” és a „fogságban lévők szabadságáról”. Egy védtelen gyermek a bája révén „hatalmas”. Mahatma Gandhi, Martin Luther King, Teréz anya „hatalmas”, mert rengeteget tettek az erkölcsi felelősség iránti érzékenység növeléséért, bár a kormányok például az abortusz elleni felhívásaiknak semmilyen, vagy kevés figyelmet szenteltek. Így hatalmas az irodalom és a képzőművészet is. Szolzsenyicin 1967-ben azt mondta: „Egy nagy író olyasmí, mint egy második kormány. Ezért nem szerette soha egyetlen kormány sem a nagy írókat, hanem csak a kicsiket.”

Az igaz szó ereje

Még élesebben jelenik meg az oly gyakran és olyan könnyen figyelmen kívül hagyott, vagy sárba taposott, tehát látszólag kiszolgáltatott szó hatalmának paradoxonja abban az orosz közmondásban, amellyel Szolzsenyicin befejezte a Nobel-díj átvételekor mondott beszédét: „Az igazság egyetlen szava képes az egész világot ellensúlyozni”.

A média az „igazságnak ezt a szavát” el tudja nyomni. De szárnyakat is tud adni neki. A diktatúrák mindig is kapva kaptak a médián. Tudatában voltak és vannak a szó és a kép hatalmának, amelyről joggal elmondható, hogy a „másik” szó: a szavak és a képek óriási hatással bírnak: építenek és rombolnak; vigasztalnak és elkeserítenek; gyógyítanak és megsérteneek; rávilágítanak az igazságra és hazugságokat terjesztenek, békét szereznek és háborúkat okoznak.

Egyszer egy idős férfi, aki mindezt bőségesen megtapasztalta — XXIII. János pápáról van szó — a Sixtus-kápolnában, Miche-

langelo utolsó ítéletet ábrázoló freskója előtt egy újságíró-kongresszust fogadott. A szóval elkövetett oly sok visszaélés felett érzett prófétai harag helyett korából adódó bölcsességgel és letisztultsággal mutatott a pápa erre a drámai képre, és így szólt a média-szakemberekhez: „Az is, amit Önök írnak, az eljövendő és a már zajló isteni ítélet alá esik”.

Az egyház mint önellentmondás

János evangéliumában olvashatjuk, hogy azok a tanítványok, akiket Jézus éppen meghívott követésére, megkérdezték tőle: „Mester, hol laksz?” (Jn 1,38). A teljes *Újszövetség* ismeretében Jézus háromszintű, háromtagú választ ad erre a kérdésre. Így hangzik: nálad, benned lakozom, ha engedsz engem ott lakni. A többi egyes embernél is lakozom, akik engednek engem náluk lakni. Végül pedig köztetek lakozom, ha teret engedtek nekem, és én közösséggé formálok titeket. Ez a közösség az egyház. Ennek az egyháznak a lényegét a Biblia számos, egymást kiegészítő képben fejezi ki. Egyrészt egy dinamikus képben Isten vándorló, zarándokútját járó népéről, másrészt egy inkább statikus képben Isten házáról és templomáról, az egyházzal mint Krisztus titokzatos testéről.

Az egyház misztériuma

Ezeknek a képeknek az együttése és egybefonódása nem engedi, hogy az egyházzal pusztán mint egy egyesületről szövegezzünk, amelyhez az ember lazán kapcsolódhat és amelyből kisebb formák elintézésével minden további nélkül ismét kiválhat. Az egyház misztérium. Túlzott követelmény és feltételezés. A túlzott követelményről többnyire mint negatív kihívásról beszélünk, amelyet az ember inkább elutasít. Ma az egyház sok ember számára ilyen negatív, túlzott elvárásként jelentkezik, amely megkérdesedett, megmerevedett, vagy éppen túlságosan is a korszellemhez alkalmazkodott.

Jól csak a szívével lát az ember, mondta Exupéry. Ez az egyházra is érvényes. Azok számára, akik valóban ismerik, az egyház településeket, országokat, földrészeket fog át, tele van élet- és reménycsírákkal. Mindenkor mindenféle életkorú és szociális helyzetű jó embert egyesít. Ma is sok szentet foglal magába.

A türelem és a prófétai harag

Mindig magába foglal azonban sok olyan megkereszteltet is, akik az egyház képét elsötétítik a legkülönbözőbb bűnökkel. Kontúrjai — éppen manapság — elmosódtak. Egyrészt szüksége van a prófétai türelmetlenség karizmájára saját háza táján és a társadalomban. Másrészt az egyház, ahogy Szent Ágoston mondta, türelem is. A kétféle karizma közötti ellentét gyakran feszítő, és csak egy szélesre tárt szív logikájával viselhető el. Az egyház útja, ami a határok meghúzását illeti, Jézusnak két, egymásnak látszólag ellentmondó szava között vezet. Az egyik rideg és így hangzik: „Aki nincs velem, ellenem van; aki nem gyűjt velem,

szétszór” (Lk 11,23; Mk 12,30). A másik: „Aki nincs ellenetek, veletek van” (Lk 9,50).

Az egyik ige kritikusan elhatárolódó, a másik szintetikusán egyesítő. Mindkettő elválaszthatatlan az egyház lényegétől anélkül, hogy eleve eldöntött lenne, hol lehetséges az identitásvesztés nélküli szintézis és másrészt, hogy az egyes esetekben a kritikus elhatárolódás lágy bölcsességgel vagy prófétai haraggal okoz-e nehézséget.

Az egyháztörténet bőségesen hoz példát mindkettőre: nagy, merész szintézisek, katedrálisok, teológiai summázatok és az „ars vivendi et moriendi”-t mint összművészeti művet célzó barokk törekvések formájában — és haragos, vagy legalábbis határozott „nem” a világban uralkodó korszellemmel kötendő szövetségekre, a kora keresztény mártíroktól kezdődően egészen a közelmúlt tanúságtevőig, mint Alfred Delp jezsuita atya és az egyszerű tiroli plébános, Neururer.

A szintézisek persze ócska kompromisszumokká silányulnak, és a prófétai elhatárolódások pusztító dühvé fajulnak, ha nem komoly, imádságos és szenvedésre is kész krisztuskövetésben gyökereznek.

Az egyházzal mint misztériumról itt elmondottak háttérismertében kapnak jelentőséget az ún. „kényes ügyek”-ről szóló viták és konfliktusok, és ezzel egyidejűleg bizonyos fokig relativizálódnak is. Ez persze nem azt jelenti, hogy a velük kapcsolatos nézeteltéréseket kisebbiteni kellene.

Az egyház az Areopágoszon

Szent Pál képe Pál apostol az athéni Areopágoszon tartott missziós prédikációja során a bölcsesség tanítójából prófétává, végül pedig Jézus Krisztus bolondjává vált. Annyiban volt a bölcsesség tanítója, hogy hallgatóságának előismereteire, előzetes megértésére támaszkodott: az athéni fórum pluralisztikus volt. Voltak közöttük, akik csak szórakozást kerestek, voltak, akik a bölcsességet keresték, és voltak igazi istenkeresők is. Pál komolyan vette ezeket az embereket. Támaszkodott előismereteikre és kíváncsiságukra, és el akarta vezetni őket kezdetleges istenképüktől a Jézus feltámadásában való hitre. Volt, akinél megvetést, volt, akinél határozatlanságot váltott ki, ami az alábbi kíváncságban fejeződik ki: „Erről majd még máskor is meghallgatunk téged.” Néhányan azonban megtértek.

Az egyház és annak a társadalom számára történő kinyilatkoztatása közötti viszonyt gyakran hasonlították Pál helyzetéhez: amint azonban az apostol is ott beszélt először Istenről, az egyháznak is ezt kell tennie, minden gátló tényező ellenére.

Az orosz Szinjavszkij, évekkal az 1989-es fordulat előtt, prófétai erővel kijelentette: „Épp elég ideig beszélünk az emberről. Eljön az ideje, hogy újra elkezdjük Istenről beszélni.” Ezt az „isteni” tematikához való fordulást természetesen nem szabad antihumanisztii-

kusnak tekinteni, mert ez mind vallási, mind emberi alapokon áll. A világ és történelmének középpontjában ugyanis, keresztény-vallásos szemszögből nézve, nem az ember, hanem Isten áll, bármily idegenül hangozzék is ez elsősre némely agnosztikus humanista számára. Túl sokat követelnek ugyanis az embertől és az emberiségtől, ha a világegyetem középpontjává, azaz együttesen vagy egyéneként istenné akarjuk tenni. Végéhez közeledő évszázadunk történelme nyilvánvalóvá tette az istenítés ilyen kísérleteinek kudarcát.

**Az egyházzal való
beszéd**

A kereszténységnek természetesen mindig az emberről is kell szólnia, de visszakapcsolva azt az Istenről és az Istenhez való beszédhez. És az egyháznak persze újra és újra saját magát is a beszéd tárgyává kell tennie, de ez a beszéd nem válhat ekkleziasztikus narcizmussá, ahogy ezt manapság Ausztriában nemritkán gyakorolják. Ebben a kérdésben nincs jelentősége, hogy a katolikusok ezt az önreflexiót önszántukból végzik-e, vagy pedig külső hatásra, mindenekeelőtt a tömegtájékoztatás kényszeríti rá őket.

**Milyen nyelven szóljon
az egyház a médiában?**

Az egyház számára ma a tömegtájékoztatás fórum. Ott is meg kell kísérelnie, hogy először Istenről szóljon. Az Istenről szóló beszédnek el kell jutnia az emberekhez, oda, ahol vannak. Magával kell ragadnia a hallgatót egy olyan útra, amely túlmutat a világon. Az Istenről szóló beszédnek a médiában közérthetőnek kell lennie, ugyanakkor nem süllyedhet bizonyos szint alá, mert Isten kinyilatkoztatta ugyan magát, de a legnagyobb titokként.

Végezetül: az Istenről szóló beszéd a médiában nem hasonlíthat azon teológusok nyilatkozataihoz, akikkel a festő Salvador Dali perbe szállt. Dali szerint ők annyira ellaposítják Istent, mint egy darab papír, azért, hogy az ateisták ajtaja alatt könnyebben be tudják csúsztatni.

Az egyház második szava szóljon a tömegtájékoztatásban az emberről, akinek a méltósága végső soron azon alapszik, hogy Isten képmása és gyermeke. 1983 szeptemberében a pápa a bécsi Hofburgban a tudomány, a művészet és a publicisztika képviselői előtt azt mondta: „Az UNESCO ülésén, Párizsban, három évvel ezelőtt, az emberiség családjának összes kultúrájából összegyűlt felelősökhöz így kiáltottam: »Íme, az ember!« És hozzáfűztem: »Szeretni kell az embert, mert ember.« Itt Bécsben, Önök előtt, akik számomra bizonyos értelemben Areopágoszt képeznek, szeretném e szavakat megismételni. Az ember az összefoglaló témája az összes tudománynak és művészetnek, és a médiának éppen az a célja, hogy összekösse egymással az embereket”.

Szövevények

A pápának a bécsi Hofburgban elhangzott, eddig többször idézett beszédében gyakran esett szó a humánussal kötendő szövetségről, és mint lehetséges partnert ehhez a szövetséghez, a médiát is

megszólította. Nehéz létrehozni egy ilyen szövetséget, mert társadalmunkat és főképp a médiát éles konkurenciaharc, értékpluralizmus- és relativizmus jellemzi. Mindezek ellenére azonban remélhető, hogy a társadalom egyre növekvő sebei és szenvedései fokozni fogják a szövetkezési készséget. Az alapkonszenzus — melyre állhatatosan kell törekedni és melyet meg kell védelmezni — lényegi tételeihez sorolandók azon kijelentések, melyek szerint az ember nem lehet fölérendelt célok eszköze, illetve egyénként összetéveszthetetlen méltósággal rendelkezik.

A média-forgósínpad

A médiát, azon belül is a televíziót, gyakran hasonlították színpadhoz. Egy ilyen színpadon a legkülönfélébb dolgokat lehet bemutatni. A színpad, a színház régi jó hagyományaihoz tartozik azonban az az igény, hogy „erkölcsi intézmény” legyen. Az „erkölcsi” kifejezés itt a szó legnemesebb értelmében értendő.

Az egyház is szerepelni akar ezen a színpadon, ám mint Pál az athéni Areopágoszon, az egyház ezen a fórumon néha bölcsnek, sőt, egészen prófétainak, máskor viszont illetéktelennek, sőt bolondnak tűnik. Krisztus tanúja persze könnyen látszik bolondnak, amikor szembehelyezkedik az uralkodó ideológiákkal, de Isten bolondsága bölcsőbb, mint az emberek bölcsessége, mondta Pál máshelyütt.

Az egyház támaszai

Minden jóakarátú emberben és embercsoportban az egyház szövetségest keres. Egy ilyen szövetség akkor lehet különösen gyümölcsöző, ha publicitást kap. A korábbi bécsi tartományi elnök évekkel ezelőtt tartott egy előadást. Ebben Czerny a transzcendencia nélküli embert mint a modern embertípust egy olyan akváriummal hasonlította, amely mindig, mielőtt nekiütközne tartóedénye falának, megfordul. Az ily módon alkalmazkodott állat számára így lehetséges, hogy az akváriumot óceánnak lássa.

Az egyház és a vele szembenálló társadalmi erők közötti szövetkezési szándék könnyen zátonyra futhat magában az egyházban lévő ellentéteken. De keresztényként nem mondhatunk le arról, hogy kilépünk a saját templomunk elé, a társadalmi nyilvánosság színterére, amikor annyi égető gond van társadalmunkban. Nem maradhatunk otthon, míg minden el nem rendeződik. Egyidejűleg kell „ad intra” és „ad extra” cselekednünk, ezt nem kerülhetjük el.

Krisztus igéje, amelyet Szent Ferenc egy látomásban kapott, ma is érvényes. „Újra fel kell építened az egyházamat!” A bibliai üzenetet kiegészíthetjük az alábbi igével: „A társadalom felépítésében is segítened kell.”

Freyne Huszti Piroska fordítása